

KEMAL TAHİR'İN GÜNCELİĞİ VE ASKIDA DÜZEN: DOĞU-BATI ÇATIŞMASI VE TARİHSEL SÜREKLİLİK KRİZİ

Ertan EĞRİBEL*

Atf: Eğribel, Ertan. "Kemal Tahir'in Güncelliği ve Askıda Düzen: Doğu-Batı Çatışması ve Tarihsel Süreklilik Krizi", *Sosyologca*, Sayı 31 (2026), s. 1-14.

ÖZ: Bu çalışma, vefatının üzerinden yarım asır geçen Kemal Tahir'in düşünsel mirasını, 1990 sonrası küresel sistemde somutlaşan "askıda düzen" ve "tarihsel süreksizlik krizi" kavramları üzerinden yeniden değerlendirmektedir. Yazara göre günümüz dünyası, iki kutuplu Soğuk Savaş döneminin netliğinden uzak, kuralların ve kurumsal yapıların işlevini yitirdiği kaotik bir yönüzlük ve sürüklenme evresindedir. ABD öncülüğündeki mevcut dünya egemenliği, yeni bir evrensel düzen veya çözüm üretmek yerine krizler ve simülasyonlar aracılığıyla bir belirsizlik iklimini kalıcı kılmaktadır. Bu yapısal çözüme ortamında Doğu-Batı çatışması ortadan kalkmamış; aksine daha çıplak, kuralsız ve yönüzsüz bir biçimde derinleşmiştir. Metin, Kemal Tahir'in (ve onun sosyolojideki izdüşümü olan Baykan Sezer'in) geliştirdiği tarihsel yöntemin, Doğu toplumlarının maruz kaldığı ithal kuramları aşmak ve bu coğrafyanın kendi bağımsız sözünü kurmak adına hayati bir "yön anahtarı" sunduğunu savunmaktadır. Sonuç olarak çalışma, Batı evrenselliğinin sınırlarına dayandığı bu tarihsel aralıkta, Türkiye'nin köklü tarihsel birikimi ve Osmanlı mirasıyla Doğu-Batı çatışmasını aşacak devrimci bir öncülük potansiyeline sahip olduğunu vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Askıda Düzen, Doğu-Batı Çatışması, Kemal Tahir, Tarihsel Süreksizlik, Yönüzlük.

The Contemporaneity of Kemal Tahir and the Order on Hold: The East-West Conflict and the Crisis of Historical Continuity

ABSTRACT: This study re-evaluates the intellectual legacy of Kemal Tahir, more than half a century after his passing, through the concepts of the "order on hold" and the "crisis of historical continuity" that characterize the post-1990 global arena. The author posits that today's world has departed from the clarity of the bipolar Cold War era, entering a structural phase of drift and directionlessness where international norms and institutions have lost their function. Instead of orchestrating a sustainable universal consensus, the current global hegemony under US leadership perpetuates an atmosphere of uncertainty through simulated crises and structural marginalization. Within this framework, the East-West conflict has not vanished; rather, it has intensified into a more naked, lawless, and volatile confrontation. The text maintains that the historical method pioneered by Kemal Tahir (and sustained in Turkish sociology via Baykan Sezer) offers a critical methodological key to dismantling imported Western paradigms and reclaiming an autonomous voice for Eastern societies. Ultimately, the study underscores that at this historical juncture where Western universalism has exhausted its limits, Turkey possesses the deep-rooted civilizational heritage and Ottoman legacy required to spearhead a revolutionary resolution to the East-West dichotomy.

Keywords: Order on Hold, East-West Conflict, Kemal Tahir, Historical Discontinuity, Directionlessness.

Makale Türü Görüş Yazısı

Geliş Tarihi : 18.05.2026

Kabul Tarihi : 23.06.2024

* Prof. Dr., ertanegribel@yahoo.com.tr, ORCID:0000-0003-1742-8006.

Giriş Yerine: Yarım Asır Sonra Kemal Tahir

Kemal Tahir'in ölümünün üzerinden yarım yüzyılı aşkın bir zaman geçti. Bu kadar uzun bir süre, çoğu yazar için unutulmanın eşiğidir. Fikirlerin silikleştiği, metnlerinin edebiyat tarihinin tozlu raflarında kaldığı bir mesafe ortaya çıkar. Metinleri yalnızca akademik ilgiye konu olur. Oysa Kemal Tahir için zaman tersine işlemiştir. Aradan geçen zaman, onu geride bırakmak yerine, daha görünür kılmıştır. Önemi azalmamış, daha belirgin hale gelmiştir. Kemal Tahir yalnızca bir romancı değil, Türk toplumunun dünya içindeki yerini ve rolünü anlamaya çalışan bir düşünürdür. Ve bu mesele hâlâ kapanmamıştır. Onun asıl meselesi, bu topraklarda toplumun nasıl kurulduğu, devletin nasıl işlediği ve bireyin bu yapı içindeki yerinin ne olduğudur. Bu sorular ine eskir ne de kapanır. Tam tersine, her tarihsel kırılmada yeniden açılır.

Kemal Tahir, Türkiye'de edebiyat ile siyaset ve düşüncenin iç içe geçtiği bir geleneğin temsilcisidir. Bu gelenek içinde edebiyat, aynı zamanda devlet ve toplum üzerine düşünmenin bir aracıdır. Namık Kemal'den Ömer Seyfettin'e, Mehmet Akif Ersoy'dan Nâzım Hikmet'e, Yahya Kemal Beyatlı'dan Ahmet Hamdi Tanpınar'a uzanan bu hat, sadece edebi-estetik üretim değil, aynı zamanda bir toplum düşüncesi üretim hattıdır. Kemal Tahir bu hattın içinde, ancak onu dönüştüren ve aşan bir yerde durur. Türk toplumunun tarihini, yapısını ve dünya içindeki yerini sorgular. Bu yönüyle bugün hâlâ canlılığını koruyan bir düşünce kaynağıdır. Bu süreklilik, bir yazarın kalıcılığından çok, ele aldığı sorunların/soruların henüz kapanmamış olmasından kaynaklanır. Kemal Tahir'in güncelliği, onun verdiği cevaplar yanında, ortaya koyduğu sorunsallaştırma biçiminde aranmalıdır. Bu nedenle Kemal Tahir'i anmak, bir yazarı hatırlamak değil, bir düşünme biçimiyle yeniden karşılaşmaktır.

Bu çalışma, Kemal Tahir'in düşüncesinin güncelliğini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Temel tezi, 1990 sonrası verili dünya düzeninin marjinalleştiği ve klasik anlamda bir "düzen" değil, "askıda düzen" olarak tanımlana tarihsel durumla karakterize olduğunu ileri sürmektedir. Bu bağlamda 1950/60'lı yılların iki kutuplu dünyası ile günümüz dünyası arasındaki fark ortaya konulmaktadır. II. Dünya Savaşı sonrası Doğu toplumlarının Batı'ya karşı yükselen yeni çözüm arayışının nasıl bastırıldığı ve günümüzde neden yönsüzleştiği tartışılmaktadır. Günümüz dünyasının ayırt edilen özelliği tarihin süreksizliği krizidir. Kemal Tahir'in Doğu-Batı çatışması yaklaşımı tarihi sürekliliği kavrayan bir yöntemdir. Kemal Tahir'in güncelliği, içinde bulunduğumuz tarihsel dönemin "askıda düzen" karakteri taşımasından kaynaklanmaktadır. Bu dönemde sorular da askıya alınmıştır. Ancak verili düzenin marjinalleşmesi ve kuralsız/değersiz askıda düzen niteliği kazanması Doğu-Batı çatışmasını ortadan kaldırmamış, aksine daha derinleştirmiş, daha kuralsız ve açık hale getirmiştir.

1990 sonrası verili düzenin marjinalleşmesi ve askıda düzen iki aşamalı bir yapı gösterir. İlk aşamada sistem, gerçeği değersizleştirir, kendi iç çelişkilerini simülasyonlar aracılığıyla yönetir. Toplumsal gerçeklik parçalanır, geçmiş nostaljiye, gelecek belirsizliğe dönüşür ve toplumsal anlam çözülür. Ancak bu simülasyon sürdürülemediğinde, ikinci aşama olarak sistem kendi koyduğu kuralların/değerlerin dışına çıkar. Verili düzen marjinalleşir, açık kriz ve savaş hali öne çıkar. Bu evrede düzen, toplum üzerinden değil, toplumun üstünden işlemeye başlar. Bu çerçevede Doğu-Batı çatışması ortadan kalkmamış, askıda yapı içinde daha keskin fakat yönsüz bir biçim kazanmıştır. Bu nedenle günümüzde Kemal Tahir'in görüşleri, yalnızca tarihsel bir analiz değil, düzenin askıya alınmasını kavrayabilecek ve aşacak bir yöntem olarak değerlendirilmelidir. Kemal Tahir'in ölümünün üzerinden yarım asır geçti. Ancak Kemal Tahir güncelliğini günümüzde de korumaktadır. Kemal Tahir Türkiye'nin içinde bulunduğu coğrafyanın dünya tarihi içindeki yerini ve rolünü anlamaya çalışan bir düşünürdür. Bugün, askıda düzen içinde bulunduğumuz belirsizlikler, yönsüzlük

ve değersizleşme düşünüldüğünde, Kemal Tahir'in metinleri bir "geçmiş anlatısı" olmanın ötesinde bir "yön ve yöntem anahtarı"na dönüşmektedir.

Kemal Tahir ve Yöntem Sorunu: Doğu-Batı Çatışması

Kemal Tahir yalnızca bir romancı değildir. Bir düşünce kurucusudur. Kemal Tahir'in düşüncesinin merkezinde Doğu-Batı çatışması vardır. Bu yüzeysel bir karşıtlık veya slogan değildir. Sorunlara ve çözüme yönelik bütünsel bir bakış açısı, tarihi bir yöntemdir. Kemal Tahir hazır kalıplarla yetinmeyen, ithal edilmiş açıklamalara mesafeli duran bir düşünce tavrı geliştirmiştir. Bu, bir konum ve tutum alış biçimidir. Kemal Tahir, ne Batı'nın evrensellik iddialarına teslim olur, ne de Doğu'yu romantize eden, içe kapalı özcü bir sığınak kurar. Onun yaptığı şey daha zordur. Türk toplum tarihinden hareketle dünya tarihi ve sorunlarıyla ilişki kurar. O'nun yaklaşımı, tarihsel özgüllük üzerinden düşünmeyi esas alır. Bu da onu, ithal kavramlarla düşünen Batıcılığa geleneğinden ayırır.

Kemal Tahir'in görüşlerinin merkezine yerleştirdiği Doğu-Batı çatışması, tarihsel gelişme biçimlerinin farklılığına ve dönüşümüne işaret eden bütünsel bir çözümleme aracıdır. Bu yönüyle XIX. ve XX. yüzyılda yaygın olan Batı merkezli evrenselci açıklama modellerinden ayrılır. II. Dünya Savaşı sonrası dönemde hâkim olan gelişme teorileri – modernleşme kuramı, kalkınma paradigması ve ilerleme fikri – Batı deneyimini evrensel bir model olarak sunarken, Kemal Tahir bu yaklaşımın tarihsel sınırlılığını vurgulamıştır. Batı sosyalizmi ve tartışmaları ile ilgili eleştirisi de bunun bir uzantısıdır. Bugün hâlâ karşı karşıya olduğumuz birçok tartışma – devlet ile toplum ilişkisi, modernleşme biçimleri, yerellik ile evrensellik arasındaki gerilim onun metinlerinde karşılığını bulur. Kemal Tahir'i güncel kılan verdiği cevapların doğruluğundan çok sorduğu soruların hâlâ geçerliliğini koruması ve belki daha da önemlisi, bu soruları sorma cesaretidir. Kemal Tahir'in romanı ile düşüncesi bu noktada birleşir, ortaya hem yakınlık hem de tepki uyandıran bir çizgi çıkar. Buna rağmen –ya da belki tam da bu yüzden– önemi kalıcı olmuştur.

Kemal Tahir üzerine yapılan tartışmaların merkezinde Doğu-Batı çatışmasına dair görüşleri yer alır. Kemal Tahir'in romanı ile düşüncesi bu noktada birleşir. Bu bağımsız tavır onun etkisini yalnızca edebiyatla sınırlı bırakmamış, Türk sosyolojisi içinde de yankı bulmasını sağlamıştır. Bu, Batıcılığa/modernleşme dönemi Türk toplum düşüncesinde bir ayrışma ve aşama oluşturur. Kemal Tahir hiçbir hazır düşünce kalıbına angaje değildir. Bu bağımsızlık, onun etkisini yalnızca edebiyatla sınırlı bırakmamıştır. Bugün Türk sosyolojisinde bir Kemal Tahir-Baykan Sezer çizgisi vardır. Baykan Sezer ile devam eden bu çizgi, Kemal Tahir'in sadece bir "yazar" değil, bir düşünce hattı olduğunu gösterir. Kemal Tahir ile Baykan Sezer arasındaki düşünce hattı, Kemal Tahir'in açtığı tartışma alanının sosyoloji içinde karşılık bulmasıdır. Kemal Tahir ile tanışma imkânı bulmamış kişilerin O'nun romanları ve düşüncesi arasında kurduğu ilişki de bunun bir ifadesidir. Türk sosyolojisinde kendi içindeki farklılıklarla bir Kemal Tahir ilgisi vardır. Kemal Tahir'i herkes aynı şekilde anlamaz, kimileri eleştirir, kimileri bilgiç Kemal Tahir uzmanıdır, kimileri gölgesine sığınır, kimi sahiplenir. Ancak değişmeyen şey, onun etrafında oluşan ilginin ve tartışmanın sürekliliğidir. Bu süreklilik, Kemal Tahir'in yalnızca bir dönem yazarı olmadığını, bir düşünme yöntemi önerdiğini gösterir. Bu hat, hazır cevapların ötesinde yeni sorular üretir. Ve güçlü olan her düşünce, cevaplarıyla değil sorduğu sorularla yaşar. Kendisini sürekli olarak gerçek karşısında sınayarak güncelleştirerek aynı çizgide veya farklı çizgileri de içeren bir gelenek oluşturur.

Kemal Tahir dünyanın temel meseleleri karşısında Türkiye'nin kendi sözünü öne çıkarmıştır. Amaç, Türkiye'nin ve dünyanın karşı karşıya olduğu sorunlar karşısında, bu birikimi işe yarar hale getirebilmektir. Bu noktada Kemal Tahir ile Baykan Sezer arasında kurulan düşünce çizgisi, yalnızca bir devamlılık değil, aynı zamanda bir sorumluluk alanı

olarak da önem taşır. Doğu-Batı çatışması bugün artık Türkiye'ye özgü bir tartışma olmaktan çıkmıştır. Dünya ölçeğinde de gündemdedir. Kemal Tahir-Baykan Sezer Doğu-Batı çatışmasına bu topraklardan, Türkiye'nin tarihsel deneyimi içinden bakar. 1990 sonrası Samuel P. Huntington'ın ortaya koyduğu "Uygarlıklar Çatışması" tezi bu çatışmayı ABD küresel egemenliği perspektiften ele alır. Bu iki yaklaşım arasındaki fark, yalnızca bakış açısı değil aynı zamanda dünya egemenlik düzeninde konum, rol ve sorumluluk farkıdır. Farklı çıkar ve çözümün ifadesidir. Aynı soruya farklı konumlardan verilen farklı cevaplar, günümüzde Doğu-Batı çatışmasının hâlâ canlı ve dinamik bir sorun olduğunu gösterir.

Kemal Tahir'i verili koşullarla sınırlamak yerine bu koşulları aşan ve günümüze taşınabilecek bir düşünce imkânı olarak ele almak gerekir. Kemal Tahir ile ilişki kurmak, onu görüşlerini dondurmamak, tekrar etmek anlamına gelmez. Asıl mesele, onun açtığı düşünme hattını günümüz sorunları karşısında nasıl kullanacağımızdır. Diğer deyişle Kemal Tahir'in açtığı düşünce hattını, günümüzün değişen dünya düzeni içinde nasıl yeniden kuracağız? Bu yapılabildiği ölçüde, onun düşüncesi donmuş bir gerçek olmaktan çıkar ve yaşayan bir imkana dönüşür. Amaç "Kemal Tahir uzmanı" olmak ya da onu tekrarlamak veya ilgi duymak değildir. Amaç, Türkiye'nin ve dünyanın karşı karşıya olduğu sorunlar karşısında, bu birikimi işe yarar hale getirebilmektir. Bu noktada Kemal Tahir ile Baykan Sezer arasında kurulan düşünce çizgisi, yalnızca bir süreklilik değil aynı zamanda bir sorumluluk alanı olarak da önem taşır. Kemal Tahir'in tarihte Doğu-Batı çelişkisine ilgisi ve bu çerçevede Osmanlı'ya yönelişi, geçmişe duyulan bir özlem değil, bugünü anlamak ve geleceğe dair bir perspektif geliştirme çabasıdır. Tarih, Türkiye ve Doğu adına yaşayan bir açıklama imkânıdır. Verili dünya koşullarında belki mevcut dünya egemenliğine ve üstünlüğüne gücümüz yetmeyebilir. Ama düşünce ve toplum olarak bağımsızlığımızı ve varlığımızı korumamız mümkündür. Doğu-Batı çatışması görüşü bize bu imkânı vermektedir.

Tarihte Doğu-Batı çatışması tarafların bu çatışma içindeki çözümleri ve çıkarlarına dayalı süreklilik gösterir. Tarihi/toplumsal değişmeden söz ederken toplumbilimlerinde genellikle günümüzde egemenlik kazanan eğilime üstünlük verilmekte geçmiş tarih öncesi, zaman geçtikçe ortadan kalkacak tali özellikler gibi görülmektedir. Bu durumda mevcut düzene ve egemen otoriteye karşı çıkmak da geçmişte ayak sürümek olarak küçümsenmektedir. En azından bu tür karşı çıkışlar dışta bırakılmaktadır. Kimse de tarihin dışında kalmak korkusu ile sorunları kurcalamaktan kaçınmaktadır. Bizim böyle bir kaygımız ve korkumuz yok. Temel çelişki ve çatışmadan ve açıklama çabasından vazgeçmeye niyetimiz yok. Bu açıdan Doğu-Batı çatışmasında farklılık ve süreklilikleri tanımlayarak tarihi çerçeveyi korumak mümkündür.

Bugün gelinen noktada, Kemal Tahir'in Doğu-Batı çatışmasına dair geliştirdiği çerçeveye yeniden dönmeyi gerektiren bir eşikteyiz. Ancak bu dönüş, geçmişteki biçimleri tekrar etmek değil, değişen dünya koşulları içinde bu çatışmanın yeni görünümünü kavramak anlamına gelir. Çünkü iki kutuplu dünya artık yoktur. Sovyetler Birliği çözülmüş, Batı'nın kendi iç dengeleri değişmiş, Batı merkezli evrensellik ve modernleşme iddialarının geçersizliği ise Batı tarafından gündeme getirilmektedir. 1990 sonrası dönemde, Batı değerleri mutlak bir referans olmaktan çıkmış, ulus-devlet, kimlik ve modernleşme tartışmaları yeni bir belirsizlik alanı yaratmıştır. Sömürgecilik sonrası bağımsızlığını kazanan toplumlar ise bir dönem Batı karşıtlığı üzerinden kurdukları kimliklerini büyük ölçüde kaybetmiş, yeni bir yön ve içerik üretememişlerdir. 1990 sonrası yine Batı tarafından gündeme getirilen ithal açıklamalar geçerlilik kazanmıştır. Bu durum, Doğu-Batı çatışması, toplumsal ve tarihi değişme, ilerleme, evrensellik ile yerellik arasındaki ilişkinin daha da karmaşık hale geldiğini göstermektedir. Kemal Tahir'in Doğu-Batı çatışması görüşünü bu iki ayrı dönem içinde güncellemek gerekir.

Kemal Tahir'in Güncelliği: 1950/60'lar ve 1990 Sonrası İki Ayrı Dönem

Kemal Tahir'in görüşlerini tarihsel bağlamı içinde ele almak gerekir. Bu bağlam Doğu-Batı çatışmasında I. Dünya Savaşı sonrası Osmanlının olmadığı bir dünyaya tekabül eder. Ancak özellikle II. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan dünya üzerinden biçimlenir. Birinci dönemdeki toplumsal değişme tartışmalarının ikinci dönemde aldığı biçim Kemal Tahir'in görüşlerinin hem doğruluğunu ve güncellenmesi gereğini ortaya koyacaktır. İki dünya savaşı sonrasında şekillenen dünya, Kemal Tahir'in düşüncesinin biçimlendiği temel zemini oluşturur. Bu aynı zamanda düşünsel ve siyasi düzeyde bir hesaplaşmadır. 1990 sonrası dönem hem bu hesaplaşmanın bir uzantısını oluşturur, hem de farklı koşullarda sürekliliğini sağlar.

XIX. ve XX. yüzyıllar Batı'nın dünya egemenliğini ele geçirdiği, Batı yayılmacılığının arttığı ve Batı içi çelişki ve çatışmaların temel çatışma olarak görüldüğü bir dönemdir. Batı-dışı toplumlar da Batı dünya egemenliği içinde sorunların çözümü amaçlamaktadır. Batı içi çelişki ve çatışmalar II. Dünya savaşı sonrası ABD'nin öncülüğü ile yeni bir biçim almıştır. ABD'nin Batı içinde öncülüğü tartışma dışıdır. Ancak Batı-dışı toplumların muhalefeti nedeniyle II. Dünya Savaşında aynı cephe içinde ittifak yapan ABD ve SSCB Batı dünya egemenliğinin iki farklı ve karşıt biçimi olarak gündeme gelmiştir. Bu çekişme yeni bir dünya alternatifi ufku ortaya koymaz. 1950/60'larda iki kutuplu dünya arasındaki rekabet Batı dünya egemenliğinin nasıl yönetileceği konusundadır. Bu dönemde Batı içi çelişkiler temel sorun olarak tanımlanmasına karşın Doğu-Batı çatışması açık ve belirgindir. Batı-dışı toplumlarda sömürgeciliğin çözülmeye başladığı, yeni ulusların ortaya çıktığı ve kendi yollarını aradığı bir süreç yaşanmaktadır. Cezayir bağımsızlık savaşı bu açıdan önemli bir tartışmaya yol açmıştır. Bu süreçte evrensellik iddiaları da tartışmaya açılmıştır. Avrupa merkezli tarih ve toplum anlayışına yönelik eleştiriler yaygınlaşmış; sosyalizm, ulusal kurtuluş hareketleri ve farklı gelişme modelleri dünya gündemine girmiştir.

II. Dünya Savaşı sonrası dünyanın en dikkat çekici özelliği, Doğu toplumlarının güçlü bir arayış içinde olmasıdır. Bu aynı zamanda Batı'ya karşı güçlü bir kimlik belirtisidir. Sömürgecilik sonrası dönemde Doğu toplumları kendi kimliklerini ve gelişme yollarını belirlemeye çalışırlar. Ancak bu arayış, bağımsız bir tarihsel aşamaya dönüşemez. Dünya, Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği arasında kurulan ikili düzen içine çekilir. Doğu'nun arayışı bu iki kutup arasında erir. Bağımsız bir yönelim gelişmez, alternatif arayışları sistem içine alınır. Bu durum aslında önemli bir kırılmadır. Doğu toplumlarının tarihsel çıkış yapma imkânı, daha ortaya çıkmadan sınırlandırılmış olur. Bu nedenle bu dönemde Doğu-Batı çatışması, her ne kadar sert ve belirgin olsa da, aynı zamanda kontrol altına alınmış bir çatışmadır. 1950/60 sonrasında iki kutuplu dünyasında Doğu toplumları yükseliş içindedir. Bağımsızlık mücadeleleri Batı'ya karşı önemli bir kimlik belirtisidir. Ancak bu karşı çıkış ve arayış, Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği arasında kurulan ikili düzen içine çekilir. Doğu'nun arayışı bu yapı içinde erir.

Kemal Tahir'in Batı modernleşmesine/Batıcılığa yönelik eleştirileri II. Dünya Savaşı sonrası Batı açıklamalarına ve yönelişe karşı bir tutumu belirtir. Batı sosyalizmine karşı duruşu da aynı duyarlılığın ürünüdür. Bu dönemde Doğu'nun yeni arayışları karşısında öncülük ve üstünlüğünü kaybetmek istemeyen Batı açıklamalarına karşı net bir tutum alır. Tarihe olan ilgisi bu nedenledir. Batı tarafından önerilen toplumsal yapı, tarihsel ve toplumsal değişme ve toplumsal yapı açıklamalarına, hazır reçetelere karşı çıkar. Bu dönem dünya ölçeğinde siyasi çekişmeler yanında yeni kuramlar gündemdedir. Yoğun tartışmaların yaşandığı bir dönemdir. Modernleşme kuramı (özellikle Amerikan sosyal bilimlerinde) "gelenekselden moderne geçiş"i doğrusal bir süreç olarak tanımlarken, buna karşılık bağımlılık teorileri ve azgelişmişlik tartışmaları bu modelin eşitsizlik ürettiğini ortaya koymuştur. Aynı dönemde sosyalizm, Sovyetler Birliği öncülüğünde alternatif bir evrensellik iddiası taşımış, ancak bu iddia da kendi sınırları içinde kalmıştır. Kemal Tahir'in Doğu-Batı

çatışması görüşü bu ithal açıklamalara bir karşı çıkıştır. Bu açıklamalar Türkiye'de yankı bulur, ancak devletin Batıcılışma/ABD siyasi seçimiyle dışlanır.

I. ve II. Dünya Savaşı sonrası kurulan dünya düzeninde, Türkiye dünya tarihinin dışında değildir Doğrudan tarihin içinde yer alan bir aktördür. İki kutuplu sistem içinde ABD blokunda konumlanan Türkiye, yeni bir tarihsel sürecin parçası haline gelmiştir. Devlet ABD cephesi içinde Sovyetler Birliği cephesine karşı blokta yer almayı seçmiştir. Bu dönem Batı içi güç dengelerinin değiştiği bir süreçtir. Birleşik Krallık'ın yerini giderek ABD'nin aldığı, Batı'nın kendi içinde yeniden şekillendiği bir dünya ortaya çıkmıştır Avrupa merkezli tarih ve toplum anlayışına yönelik eleştiriler yaygınlaşmış, sosyalizm, ulusal kurtuluş hareketleri ve farklı gelişme modelleri dünya gündemine girmiştir. Sovyetler Birliği, Çin ve Küba Devrimi gibi örnekler, bu dönemin arayışlarını temsil ederken, Vietnam Savaşı ise bu çatışmanın en sert biçimlerinden biri olarak öne çıkmıştır. II. Dünya Savaşı sonrası Batı dünya egemenliği iki kutupludur. Soğuk savaş dönemidir. Bu dönemde Doğu toplumları yeni yollar ve yeni düzen aramaktadır. Ama bu arayış sonuçlanmaz. Arayışların yönü sapar, Batı'nın II. Dünya Savaşı sonrası kurduğu düzen ve açıklamaları çerçevesi içinde kalır.

Kemal Tahir'in 1950/60 sonrası dönemde verili düzene ve açıklamalara karşı öne çıkan görüşleri ve ilgi duyduğu konular, Doğu Batı çatışması, ATÜT, Osmanlılık, modernleşmeye/Batıcılışmaya eleştirel bakış ve Batı sosyalizmi eleştirisi olmuştur. Doğu/Osmanlı/Türk sosyalisti olarak bu tarihsel bağlamda yeni yol arayışını ve teorik birikimini karşılamak amacıyla bu konuları öne çıkarmıştır. Türkiye'de Kemal Tahir'in öne çıkardığı konular tartışmaya neden olur. Ancak Kemal Tahir hem devlet tarafından, hem de farklı Batıcılışma siyaset önerilerini savunan çeşitli takımlar tarafından dışlanır. Kemal Tahir devletin Batı siyasi seçimine bağlı olarak güncellenen Türkçülük, İslamcılık akımları dışındadır. İthal/Batı sosyalizmi temsilciliğini yapan çevrenin de dışında kalmıştır.

Bu dönemde Türkiye ve Doğu ülkeleri Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği arasında kurulan sistem içine çekilir. Doğu'nun arayışı bu iki kutup arasında erir. Bağımsız bir tarihsel aşama oluşmaz. Bu, bastırılmış bir ihtimaldir ve çok önemli bir kırılmadır. Doğu toplumlarının arayışı, bağımsız bir tarihsel aşamaya dönüşmemiştir. Dünya, Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği arasında kurulan ikili düzen içine çekilir. Doğu'nun arayışı bu iki kutup arasında erir. Dünya sistemi, Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği arasında kurulan iki kutuplu yapı içinde şekillenmiş, alternatif arayışlar bu yapı içinde soğurulmuştur. Bu durum, Doğu'nun tarihsel özne olarak ortaya çıkma ihtimalinin sınırlandırılması anlamına gelir. Başka bir deyişle, 1950/60'lar dönemi yalnızca Batı içi bir çatışma dönemi değildir, aynı zamanda Doğu adına gerçekleşmemiş bir tarihsel sıçrama dönemidir. Bağımsız bir yönelim gelişmez, alternatif arayışlar sistem içine alınır. Doğu toplumlarının tarihsel bir çıkış yapma imkânı, daha ortaya çıkmadan sınırlandırılmış olur. Türkiye ve Doğu toplumlarının arayışı iki kutup arasında sıkışır kalır.

II. Dünya Savaşı sonrasında Doğu toplumları için yeni bir düzen önerisi ve ihtimali ortaya çıkar – ama gerçekleşmez. Bir yön arayışı vardır ama tamamlanmaz. Bir çıkış vardır – ama kapanır. Bu nedenle 1950/60'ların dünyası, yalnızca bir çatışma değil aynı zamanda bastırılmış bir ihtimaldir. Kemal Tahir'in görüşleri ve getirdiği imkanlar değerlendirilemez. Kemal Tahir'in görüşleri Türkiye'de ve Doğu'da karşılık bulamaz. Bu Kemal Tahir'in görüşlerinin geçersizliği anlamına gelmez. Tam tersine yeni gelişmeler görüşlerinin geçerliliğinin sınanması ve doğrulanması olur. Kemal Tahir'in görüşleri yapılan Batıcılışma siyasi seçimi nedeniyle marj-dışı olarak kalır. Kemal Tahir devlet tarafından dışlanır, yalnızlaştırılır. Buna rağmen Kemal Tahir romanlarına ve düşüncesine ilgi toplum düzeyinde devam eder ve görüşleri yankılanır. Bir düşünce hattı olarak varlığını sürdürür.

Kemal Tahir 1973 yılında 63 yaşında hayatını kaybetmiştir. Kemal Tahir'in görüşleri, ilgi duyduğu konular 1960'ların geç ama genç tartışmacısı Baykan Sezer tarafından düşünce hattı

olarak sürdürülür. Baykan Sezer 2002 yılında aramızdan ayrılır. Ama Kemal Tahir-Baykan Sezer çizgisi ve Doğu-Batı çatışması günümüzde de bağlamını ve önemini sürdürmektedir. Bu önem değişen dünya koşulları içinde bu çatışmanın yeni görünümünü de kavramak anlamına gelir. 1990 sonrası yeni bir güncelleme eşiği oluşturur. Kemal Tahir ile devlet arasındaki barışmadan söz edilir. Ancak bu girişim Kemal Tahir'i ABD eksenli küreselleşmesiyle ilişkili verili düzenin içine çekme çabasının dışına çıkmaz. Kemal Tahir-Baykan Sezer ilişkisi görmezden gelinir. Bu, Kemal Tahir düşüncesinin önemini azaltmaz. Yeni dönemde ABD eksenli küreselleşme açıklamaları içinde Batı merkezli modernleşme açıklamalarından vaz geçilir. Sosyalizmin sonundan söz edilir. Yeni bir aşama ve sıçrama amaçlanmaz. Batı dünya egemenliği ve Batı yayılcılığı 1990 sonrasında son sınırına gelmiştir. Ancak yeni bir aşama söz konusu değildir. Sovyetler Birliğinin tasfiyesi, iki kutuplu dünyanın sonu mevcut düzende bir sıçramaya neden olmamıştır. Tam tersine esas çatışmanın Doğu-Batı çatışması olduğu net biçimde ortaya çıkmıştır. Ancak verili düzen sınırına gelip krize ve kaotik bir yapıya dönüşürken Doğu toplumları kendi adlarına alternatif bir düzen önerememişlerdir. Koşullar olgunlaşmış fakat Doğu verili Batı dünya egemenliğine karşı kendi adına bir görüş ve düzen öneremez haldedir. Modernleşme/Batıcılığa çözümü de seçenek olmaktan çıkmış olduğu için Batı-dışı toplumlar yönsüz kalmıştır.

1980/90 sonrası dünyada tamamen başka bir tablo ortaya çıkmıştır. Bu dönüşüm Batı çözüm önerileri ve uygulamalarına göre biçimlenen 1950/60'lı yılların sınırına gelmesidir. Batı modernleşmesi/evrenselliği (Batı sosyalizmi de) son sınırlarına kadar götürülür ama yeni bir aşama ve dönüşüm ortaya çıkmaz. Mevcut Batı dünya egemenliği kendi üstünlüğünü mutlaklaştırarak tarihin sonunu ilan eder. Doğu-Batı farklılığı ve çatışması daha karmaşık bir biçimde ortaya çıkar. Batı üstünlüğünde uygarlık yıkıcılığına ve tahribatına dönüşür. Doğu-Batı çatışması yönsüz bir itişme ve çatışma biçiminde görünür. 1990 sonrasında ABD küreselleşmesiyle Batı'nın kendi iç dengeleri değişmiş, ittifaklar tartışmalı hale gelmiş, evrensellik iddiaları ciddi bir sorgulama sürecine girmiştir. Batı değerleri mutlak bir referans olmaktan çıkmış; ulus-devlet, etnik, dini kimlik ve hayali modernleşme tartışmaları yeni bir belirsizlik alanı yaratmıştır. Bu bağlamda son on yıllarda sıkça dile getirilen "son" kuramları dikkat çekicidir: Tarihin sonu, ideolojilerin sonu, sosyalizmin sonu, modernleşmenin sonu, hatta toplumun ve bilimin sonu. Bu açıklamalar Batı merkezli evrensellik anlayışının kendi sınırlarına dayanmış olduğunu göstermektedir. Ancak bu sınır aşılmış değildir. Bugün eni bir sıçrama gerçekleşmemiş, buna rağmen eski düzen de sürdürülemez hale gelmiştir.

1990 sonrası yeni dönem bir geçiş dönemi değil, bir yönsüzlük halidir. Eski kurumlar ve kurallar/değerler etkisizleşmiş, temsil yeteneğini yitirmiştir. Yeni düzen ise henüz oluşmamıştır. Birleşmiş Milletler işlevsizleşirken, NATO gibi yapılar tartışmalı hale gelmiştir. Uluslararası kurumlar ve ittifaklar tartışmalıdır. Aynı hizada değildir. Krizler çözülmemekte, aksine yeni krizler aracılığıyla dünya düzeni şekillendirilmektedir. Bu tablo içinde Doğu-Batı çatışması daha çıplak ve daha keskin bir hale gelmiştir. Çatışma modern öncesi çatışma ve ifade biçimlerini de gündeme gelmesine neden olmuştur. Dinler arası savaş, uygarlık-barbarlık çatışması gibi çatışmalar yeniden gündeme gelmiş, modernleşme ile Doğu-Batı arasındaki farklılığı ifade etmek için kullanılan iktisadi açıklamalar gözden düşmüştür. Uygarlıklar çatışması, dinler arası gerilimler, kültürel ayrışmalar bu durumu Batı üstünlüğü içinde bir bakışla açıklamaya çalışır. Kemal Tahir'in Doğu-Batı çatışması görüşü ise bu çatışmayı tarihsel derinlik içinde kavrama imkânı sunduğu için bu mutlak açıklamalardan farklılığını korur.

Kemal Tahir'in görüşleri, yaşadığı dönemin tarihsel koşulları içinde biçimlenmiştir. Ve bu koşulların ve açıklamaların eleştirisi ve aşılmasına dayalıdır. Bu dönemin koşulları ile 1990 sonrası dünya aynı değildir. Bugün daha parçalı, daha karmaşık ama yine de benzer gerilimleri taşıyan bir yapı ile karşı karşıyayız. Doğu-Batı çatışmasının aktörleri, araçları ve

görünüm biçimleri değişmiştir. Bu da bize, aynı sorulara yeni cevaplar üretme sorumluluğu yükler. Bugün en dikkat çekici sorunlardan biri, Doğu-Batı çatışması sürmesine rağmen, Doğu toplumları bu çatışma içinde kendilerini temsil edecek güçlü bir ses ve yön ortaya koymamışlardır. Kemal Tahir'in günümüzde önemi/güncelliğinin temel nedeni budur. Kemal Tahir Doğu-Batı çatışmasını kendi sözumüzü kurma meselesi olarak ele almıştır. Bugün de bu durum önemini korumaktadır.

1990 Sonrası Yeni Dünya Düzensizliği ve Yeni Bir Kavram Önerisi: Askıda Düzen

1980/90 sonrası Batı dünya egemenlik düzeninde değişim, farklı bir kırılmayı işaret eder. Sovyetler Birliği'nin tasfiyesiyle Batı dünya egemenliğinde iki kutuplu yapı ortadan kalkmıştır. Ancak bu gelişme yeni ve tutarlı bir dünya düzeni üretmemiştir. Bu çözülme düzenin sonunu ifade eder, ama yeni bir düzenin kurulmasına yol açmaz. Bu nedenle günümüz dünyasını tanımlamak için klasik "düzen" kavramı yetersiz kalmaktadır. Sovyetler Birliği çözülür. Ama bu çözülme, yeni bir çözüm ve dünya düzeni kurmaz. ABD'nin başarısı vardır ama bu bir "zafer" değil, bir boşluk üretir. Tam tersine düzeni ortadan kaldırır. Yeni bir dünya kurulmaz. Yeni bir evrensellik ortaya çıkmaz. Bütünsel dünya görüşleri/tarih reddedilir. Otoriterlik olarak görülür. Küre-yerelleşme denilir. Ama yeni bir yön belirlenmez. Bunun yerine bir boşluk oluşur. Bu boşluk, "askıda düzen" in bir özelliği olarak ortaya çıkar. Gerçeklik parçalanır ve gerçeklik üzerine kuşku oluşur. İkinci aşamada açık savaş ve kriz hali ortaya çıkar. Verili düzen kendi getirdiği kuralların/değerlerin dışına çıkarak marjinalleşir. Doğu-Batı çatışması keskin ama yön­süz hale gelir. Askıda düzen toplum üzerinden değil, toplumun, tarihin, koşulların üstünde/dışında işlemeye başlar.

Yeni dönem için "askıda düzen" kavramı açıklayıcı bir çerçeve sunar. Bu durum, yalnızca siyasal alanda değil, düşünsel ve uygarlık düzeyinde de bir tıkanmaya işaret eder. Düzenin askıya alınması, yalnızca siyasal bir durum değildir. Bu, uygarlık tarihinin askıya alınmasıdır. Askıda düzen, bir geçiş hali değildir. Eski düzenin hem devam edemediği hem de yeniden kurulamadığı bir durumu ifade eder. Yeni dünya düzeni yerine yeni dünya düzensizliği geçerli olur. Ne eski düzen vardır ne yeni düzen kurulmuştur. Bu nedenle içinde bulunduğumuz çağ bir askıda kalma halidir. Yeni dünya düzeni/ düzensizliği sürekli krizlerle gündemdedir. Her kriz yeni krizlerin habercisidir. Ne geçmiş ne gelecek perspektifi vardır. Anlık çözümler bir süreklilik belirtmez. Gerçeğin belirsizleştiği tekensiz bir dünya ortaya çıkmıştır. Geçmiş- bugün- gelecek bütünlüğü ve planlama yoktur. Sadece güncelleme vardır.

ABD küreselleşmesi ve sürekli kriz hali tüm toplumları açmaza yönelik bir değişime itmektedir. Bu dönemde dünya farklı bir tartışma seti ile şekillenmiştir. Sovyetler Birliği'nin çözülmesiyle birlikte modernleşme tartışmalarının yerini, "tarihin sonu" (Francis Fukuyama), "medeniyetler çatışması" (Samuel P. Huntington), postmodernizm ve küreselleşme söylemleri almıştır. Bunlar yeni bir ufuk belirtmez. Bu yaklaşımlar başlangıçta Batı'nın zaferini ilan ederken, aynı zamanda yeni bir dünya düzeninin kurulacağı iddiasını taşımıştır. Ancak bu iddia gerçekleşmemiştir. 1990 sonrası dönemde ortaya çıkan en belirgin durum, yeni bir düzenin kurulamamasıdır. Modernleşme kuramının yerini alacak bütünlüklü bir teori üretilmemiş, küreselleşme açıklamaları ise açıklayıcı olmaktan çok betimleyici bir çerçeve olarak kalmıştır.

1990 sonrası verili düzen sürdürülemez hale gelmiştir, sürekli kriz hali söz konusudur. Askıda düzen kavramı tam da bu tarihsel durumu ifade etmektedir. Askıda düzen ne klasik anlamda bir krizdir ne de geçici bir geçiş dönemi. Bu, düzenin hem sürdürülemediği hem de yeniden kurulamadığı bir yapısal durumdur. Bu durum üç temel özellik taşır: 1-Tarihsel sürekliliğin kopmaması ama yönünü kaybetmesi, 2- Kurumların varlığını sürdürmesi ama

işlevini yitirmesi, 3- Çatışmaların devam etmesi ama çözüme ulaşmaması. Yeni dönemde verili düzen marjinalleşmiştir. Hiçbir kural ve değer savunulamamaktadır.

1990 sonrası Sovyetler Birliği'nin tasfiyesiyle iki kutuplu yapı ortadan kalkar. Ancak bu durum, yeni bir dünya düzenine yol açmaz. Düzenin kendisi çözümlür. Bu yapı, aslında derin bir belirsizlik üretir. Bu yeni dönemde Doğu'nun arayışı artık sistem içine alınmak değildir, doğrudan zayıflamış ve yönünü kaybetmiştir. Batı'nın evrensellik iddiaları kendi içinde sorgulanmaya başlanmıştır. Ulus-devlet, kimlik, modernleşme gibi kavramlar tartışmaya açılmış; ancak bunların yerine geçecek yeni bir çerçeve oluşturulamamıştır. Eski düzen devam edemez, yeni düzen kurulamaz haldedir. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin küresel üstünlüğü altında şekillenen son kırk-elli yıllık dönem, bu geçiş halinin en belirgin ifadesidir. Savaşlar sona ermemiş, krizler kalıcı hale gelmiş, krizler dünyayı toplumun dışında/üstünde biçimleme imkânı vermektedir.

Verili düzenin marjinalleşmesi ve askıda düzende Batı üstünlüğünü sürdürmektedir. Dünya egemenliğinden vazgeçilmemiştir. Askıda düzen özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin küresel üstünlüğü ve küresel rolü tarafından belirlenmektedir. Ancak bu rol ve üstünlük klasik anlamda bir hegemonya değildir. ABD etkisinde yeni bir düzen kurma kapasitesine dönüşmemiştir. ABD bir düzen kurmak yerine, krizler üzerinden bir denge/dengesizlik üretmektedir. Krizler süreklilik kazanmış, savaşlar sona ermemiş, bunları aşacak bir dünya görüşü ve siyaset ortaya çıkmamıştır. Bu nedenle günümüz dünyası, bir düzen tarafından değil, krizlerin sürekliliği tarafından belirlenmektedir.

1990 sonrası dünya yeni bir aşamaya geçememiştir. Bu nedenle içinde bulunduğumuz durum düzenin askıya alınmasıdır. Bu düzen, yalnızca siyasal bir belirsizlik değil, aynı zamanda uygarlık tarihinden kopma eğilimi taşımaktadır. Bugün içinde bulunduğumuz durumu yalnızca bir kriz dönemi olarak tanımlamak yeterli değildir. Daha derinde, "eski dünya" ile "yeni dünya" arasında henüz tamamlanmamış bir kopuş süreci yaşanmaktadır. Bu kopuş, çoğu zaman küreselleşme söylemiyle ifade edilse de, gerçekte daha radikal bir yönelim taşır. ABD dünya uygarlık tarihinden koparak, kendisi onun üzerinde ve dışında konumlandırma çabasıdadır. ABD dünya egemenliği ve üstünlüğü tarihsel ve toplumsal bağlardan bağımsızlaşmaya yönelmiştir.

Uygarlık tarihinin askıya alınmasıyla Doğu-Batı çelişkisi ve çatışması giderek uygarlık ve barbarlık arasındaki çelişkiye dönüşme eğilimindedir. Bu durum, daha derin bir kopuşa işaret eder. Artık toplumlar ya da devletler değil bizzat "düzen/iktidar" tarihsel ve toplumsal bağlardan uzaklaşmaktadır. Teknoloji, makineler ve sistemler üzerinden kurulan bir dünya tasavvuru, insan ve toplumdaki bağımsız bir düzen arayışını ifade etmektedir. Bu yeni dünya tasavvuru kendisini karşısında eşdeğer bir güç görmeyen, bu nedenle de kendi sınırlarını tanımlamayan bir yapı sergiler. Askıda düzen toplum ve bireyin kaderini belirler. Ancak bu kopuş tamamlanmış değildir. Tarih devam etmektedir. Toplumlar varlığını sürdürmekte, çelişkiler derinleşmekte ve Doğu-Batı çatışması yeni biçimler altında varlığını korumaktadır.

Yeni Koşulların Özelliği ve Tarihsel Süreksizlik Sorunu: Yönsüzlük ve Sürüklenme

Tekrar etmekte yarar var. Askıda düzen, ne klasik anlamda bir krizdir ne de geçici bir geçiş dönemi. Bu, eski düzenin hem sürdürülemediği hem de yeni düzenin kurulamadığı yapısal bir kriz durumudur. ABD egemenliğinde tekinsiz yeni "barbar" dünyanın biçimlenme dayanağı sürekli krizlerdir. Yöneticiler yönetmekte ace düşmüşlerdir. Ancak yönetilenler düzene karşı alternatif bir çözüm önerememektedir. Sürekli krizlere rağmen bir dünya devrimi beklentisi yoktur. Tam tersine 1980/90'lı yıllardan günümüze yıkıcı ve bütün dünyayı etkilen 100 yıllık bir dünya savaşı dönemi gündemdedir. Krizler daha geniş ve yıkıcı savaşlarla sürdürülmek istenmektedir.

II. Dünya Savaşı sonrası kurulan dünya düzeni tasfiye olmuştur. İki kutuplu yapı sona ermiş; Batı sosyalizmi bir alternatif olmaktan çıkmıştır. Doğu toplumlarının bağımsızlık sonrası arayışları, büyük ölçüde mevcut dünya düzeni içinde erimiştir. Evrensel açıklama iddiaları zayıflamış; bütünlüklü dünya görüşleri gözden düşmüştür. Uluslararası kurumlar temsil gücünü yitirmiş; siyaset, ekonomi, hukuk, bilim ve kültür alanlarında kurallar/ değerler tartışmalı hale gelmiştir. Gerçeklik parçalanmış, belirsizleşmiş ve çoğu zaman tanımlanamaz hale gelmiştir. Savaş, istisnai bir durum olmaktan çıkmış; süreklilik kazanmıştır. Bu durum, daha otoriter ve daha kapalı bir dünya eğilimini güçlendirmiştir.

Günümüz dünyasında ABD'nin küresel rolü belirleyicidir. Ancak bu rol, klasik anlamda bir hegemonya değildir. ABD, bir düzen kurmaktan çok, krizler üzerinden bir denge üretmektedir. Günümüz dünyası, bir düzen tarafından değil krizlerin sürekliliği tarafından belirlenmektedir. ABD merkezli gelişmeler, kendisini tarihsel ve toplumsal bağlardan bağımsız bir güç olarak kurmaya yönelmiştir.

Askıda düzen bir geçiş dönemi değildir. Bu, bir tıkanmadır. Dünya, bir anlamda kendi açıklama çerçevesini kaybetmiştir. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin küresel üstünlüğü altında şekillenen son kırk-elli yıllık dönem, bu geçiş halinin en belirgin ifadesidir. Savaşlar sona ermemiş, krizler kalıcı hale gelmiş, ancak bunları aşacak yeni bir dünya görüşü de ortaya konulamamıştır. Askıda düzen ABD küresel üstünlüğü altında şekillenmektedir. Ancak bu üstünlük, yeni bir düzen kurma kapasitesine dönüşmemiştir-Bu durum, daha derin bir kopuşa işaret eder. Dünya uygarlık tarihinden kopma eğilimi. Artık yalnızca toplumlar ya da devletler değil, verili dünya düzeni marjinalleşmekte, tarihsel ve toplumsal bağlarından uzaklaşmaktadır. Teknoloji, makineler ve sistemler üzerinden kurulan yeni bir dünya tasavvuru, insan ve toplumdan bağımsız bir düzen arayışını ifade etmektedir. Ancak bu kopuş tamamlanmış değildir. Çünkü tarih devam etmektedir. Toplumlar varlığını sürdürmekte, çelişkiler derinleşmekte ve Doğu-Batı çatışması yeni biçimler altında varlığını korumaktadır.

Günümüzde verili düzenin marjinalleşmesine ve düzen askıya alınmasına karşılık ABD dünya egemenliği ve üstünlüğü devam etmektedir. Ancak bu üstünlük tartışmalıdır. ABD'nin Batı içinde öncülüğü ve sözcülüğü bile tartışmalıdır. Batı cephesi varlığını sürdürmekle birlikte, kendi içinde parçalanmalar yaşamaktadır. Temel çelişki ve çatışmada aynı hizada değillerdir. Yeni dönemde Doğu toplumları üretim gücünü artırmış, ancak siyasal temsil gücü geliştirememiştir. Sömürü, eşitsizlik ve savaş, dünya sisteminin temel unsurları olmaya devam etmektedir. Doğu uygarlıkları kimliklerini korumakta, ancak bu kimlikleri modern Batı yayılcılığı ve etkisi nedeniyle aşmıştır. Yeni dönemde Doğu ve Batı uygarlık kimliklerinin birlikte tahrir olmuştur.

ABD'nin küresel üstünlüğü altında şekillenen son kırk-elli yıllık dönem, bu geçiş halinin en belirgin ifadesidir. Savaşlar sona ermemiş, krizler kalıcı hale gelmiş, ancak bunları aşacak yeni bir dünya görüşü de ortaya konulamamıştır. Birleşmiş Milletler işlevsizleşirken, NATO gibi yapılar tartışmalı hale gelmiştir. Krizler çözülmemekte, aksine yeni krizler aracılığıyla dünya düzeni şekillendirilmektedir. Bu kez sorun, iki kutuplu bir çatışma değil, bir yönüzlük halidir. 1990 sonrası dönemde Batı'nın evrensellik iddiaları ciddi bir sorgulama sürecine girmiştir. Modernleşme, ulus-devlet ve ilerleme gibi kavramlar hem Batı içinde hem de Batı dışı toplumlarda eleştirilmiştir. Ancak yeni bir bütünlüklü çerçeve oluşturulamamıştır. Bu, dünya ölçeğinde bir yönüzlük yaratmıştır. ABD merkezli güç yapısı, yeni bir düzen kurma kapasitesi gösterememiş, krizler ve müdahaleler üzerinden süreci yönetmeye çalışmıştır. Bu durum, düzenin kurumsallaşması yerine krizlerin süreklileşmesine yol açmıştır. Krizler büyük alt-üst oluşları belirtmektedir. Ve bu krizler aracılığı ile aynı zamanda dünya egemenlik ilişkilerine yeni bir yön verilmektedir.

ABD merkezli küre-yerelleşme kendisini tarihsel ve toplumsal bağlardan kopararak üstünlüğünü pekiştirmeye çalışmaktadır. Bu, yalnızca güç üstünlüğü değildir, bu, kendisini

tarihin ve toplumun üstüne/dışına koyma iddiasıdır. 1980/90'lardan bu yana süren krizler 100 yıllık savaş dönemi perspektifinin ötesine geçmemektedir. Sonrası da belirsizdir. Gerçekte dünya 1980/90 sonrası 100 yıllık bir dünya savaşı periyodundadır. Ama savaşın sonu da belirsizdir. Bugün her düzeyde yaşanan krizlerin sürekliliği tesadüf değildir. Askıda düzende dünya, kendi açıklama çerçevesini kaybetmiştir. Bu nedenle yaşanan krizler geçici değildir, yapısaldır. Bu krizler, çözümsüzlüğün kendisidir. Eski kurumlar işlememektedir. Yeni kurumlar kurulamamaktadır. Bugün dünya yönetilmiyor. Dünya sürükleniyor. Krizler çözülüyor. Krizler birikiyor. Düzen kurulmazken, düzensizlik kalıcı hale geliyor. Askıda düzenin koşulların, tarihin, coğrafyanın, uygarlığın, toplumun üstüne/dışına çıkarak kendini mutlaklaştırmaya çalışılmaktadır. Gerçekte bu tarihin süreksizliği krizidir.

Günümüzde Doğu-Batı çelişki ve çatışması daha karmaşık ve kaotik, dolaylı biçimde varlığını sürdürmektedir. Kültürel, ekonomik ve siyasal düzeylerde yeniden üretilen farklılık ve çatışma, klasik biçimlerinden farklı görünse de, temel çelişki ve çatışma gerilimini korumaktadır. Çünkü tarih bitmemiştir. Toplum ve uygarlıklar, tarih ve hafıza ortadan kalkmamıştır. Doğu-Batı çatışması sona ermemiştir. Tam tersine çelişki ve çatışmalar daha çıplak, daha sert ve daha çözümsüz bir hale gelmiştir. Tarihin reddi içinde yönsüzlük ve sürüklenme barbar yeni dünyanın zemini oluşturmaktadır. Bütün bu çerçeve içinde Kemal Tahir'i yeniden düşünmek, yalnızca bir yazarı anmak değil, bir düşünce sorumluluğunu üstlenmek anlamına gelir. Çünkü onun açtığı hat, tamamlanmış bir sistem değil, sürdürülmesi gereken bir arayıştır.

Sonuç Yerine: Kemal Tahir'in Güncelliği, Tarihi Süreklilik ve Düşünce Sorumluluğu

Kemal Tahir bundan yaklaşık yarım yüzyıl önce aramızdan ayrıldı. Ancak kendisine duyulan ilgi sürmektedir. Bu ilgi, onun düşüncesinin donmuş bir kalıp olmasından değil, değişen ve değişmeyen tarihsel özellikleri birlikte kavrayabilme gücünden kaynaklanmaktadır. Bugün en dikkat çekici sorunlardan biri şudur: Doğu-Batı çatışması sürmesine rağmen, Doğu toplumları bu çatışma içinde kendilerini temsil edecek güçlü bir söz ve yön ortaya koyamamışlardır. Osmanlı İmparatorluğu'nun tasfiyesinden bu yana, Doğu toplumları büyük ölçüde savunmasız kalmıştır. Çatışma vardır, taraflar vardır, ancak bu çatışmayı kendi lehine anlamlandıracak bir perspektif ve dayanak eksiktir. Kemal Tahir'in bugün hâlâ önemini korumasının kaynağında bu durum vardır. Kemal Tahir Doğu-Batı çatışmasını kültürel bir gerilim olarak değil, bu coğrafyanın kendi çözümünü ve sözünü kurma meselesi olarak ele almıştır. Bugün karşı karşıya olduğumuz verili düzenin marjinalleşmesi ve askıda düzen içinde bu yaklaşım yalnızca bir geçmiş tartışması değil, aynı zamanda güncel bir ihtiyaçtır.

Bu açıdan Osmanlı İmparatorluğu deneyimi bu tartışmada özel bir önem taşımaktadır. Osmanlı yalnızca tarihsel bir devlet değil; Doğu'nun kendi sözünü kurabildiği, temsil edebildiği bir deneyimdir. Bu deneyim sona ermiş olsa da, onun bıraktığı tarihsel birikim ve hafıza ortadan kalkmamıştır. Hem Türkiye'de hem de daha geniş bir coğrafyada, bu miras hâlâ bir imkân olarak varlığını sürdürmektedir. Osmanlı'nın tasfiyesi, yalnızca bir devletin sona ermesi değil, Doğu'nun askeri-siyasi koruma ve savunma cephesinin ve rolünün tasfiyesi anlamına gelmiştir. Ancak Osmanlı'nın yokluğu bu mirasın ortadan kalkması olmamıştır. Osmanlı günümüzde de Anadolu Türklüğü içinde ve toplumun gündelik yaşamında tarihsel ve toplumsal birikim olarak varlığını sürdürmektedir. Yine Anadolu ve İstanbul, Doğu-Batı ilişkilerinin düğümlendiği bir coğrafya olmaya devam etmektedir. Bu nedenle bu bölge, yalnızca jeopolitik değil, aynı zamanda tarihsel ve düşünsel bir merkez olarak da önemini korumaktadır.

Bugün karşı karşıya olduğumuz dünya, ne eski düzenin açıklamalarıyla kavranabilmektedir ne de yeni bir düzenin ilkeleriyle anlamlandırılabilmiştir. "Askıda düzen"

dediğimiz bu durum, aynı zamanda düşünce alanında da bir boşluk yaratmaktadır. Bu boşluk, hazır kavramlarla değil, yeni sorular sorarak doldurulabilir. Bu nedenle Doğu-Batı çatışmasını dogmatik bir kalıp haline getirmeden yöntem olarak sürdürmek gerekir. Kemal Tahir-Baykan Sezer düşünce çizgisi bir bağlılık değil, devamlılık meselesidir. Bu çizgi, Türkiye'nin ve içinde bulunduğu coğrafyanın dünya tarihi içindeki yerini kendi kavramlarıyla anlama çabasını temsil eder. Bu çaba içinde yer almak, bir tercih değil, bir sorumluluktur. Çünkü bugün Doğu-Batı çatışması sürmekte, ancak bu çatışma içinde söz söyleme imkânı zayıflamaktadır. Tam da bu nedenle, bu coğrafyanın kendi tarihinden ve deneyiminden hareketle yeniden konuşması gerekmektedir. Bu, geçmişe bağlılık değil, bugünün sorunları üzerine düşünme ve müdahale etme iradesidir.

Kemal Tahir'in açtığı tartışma, geçmişe ait romantik bir özlem değildir. Anadolu'nun Türkleşmesi, İstanbul'un fethi ve Osmanlı'nın tarihsel rolü dünya tarihi açısından belirleyici kırılma noktalarıdır. Bu olaylar, yalnızca birer tarihsel vaka değil; aynı zamanda dünya düzeninin yeniden kurulmasına işaret eden devrimci dönüşümlerdir. Bugün de bu dönüşümlerin etkisi ortadan kalkmış değildir. Aksine, son yüz yıl içinde Doğu-Batı çatışmasının aldığı farklı biçimler içinde varlığını sürdürmektedir. Buna karşılık Fransız Devrimi'nin temsil ettiği Batı evrenselliği ve Sovyet Devrimi'nin sunduğu alternatif model, kendi sürekliliğini koruyamamış; iddialarını sürdürmez hale gelmiştir. Bu tablo içinde Kemal Tahir'in güncelliğini anlamak gerekir. Onun önemi, yalnızca bir dönemi doğru analiz etmiş olmasında değil, bugün hâlâ süren bir tarihsel çatışmayı kavrayabilecek bir çerçeve sunmasındadır. Bu nedenle Kemal Tahir'i anlamak, geçmişe anlamak kadar, bugünü ve geleceği düşünmek anlamına da gelir.

Günümüzde Doğu-Batı çatışması ve bu çatışmada Türkiye'nin yeri ve rolü ortadan kalkmamış, aksine daha çıplak ve daha keskin bir biçimde görünür hale gelmiştir. Günümüzde Doğu-Batı çatışması farklı adlar altında sürmektedir. Kemal Tahir'in yaklaşımı, bu çatışmayı içeriden ve tarihsel bir derinlik içinde kavrama ve aşma imkânı sunar. Kemal Tahir sadece Batı sosyalizmini zorlamakla kalmamıştır. Aynı zamanda sosyalizm anlayışını geliştirmek isteyen, dönüştüren bir Doğu/Osmanlı/Türk sosyalistidir. Yaşamı boyunca sosyalist kalmıştır. Sosyalizm anlayışı içinde gerçekten dünya çapında bir devrimin ve aşamanın Doğu'dan/Türkiye'den geleceğine dair büyük bir güven ve umut duymaktadır. Doğu-Batı çatışmasını başka türlü aşmak mümkün değildir. Batı sosyalizmi Doğu adına köklü bir değişim getirmemiştir. Batı'nın sorunlarını çözüldüğünde Doğu'nun da sorunlarının çözüleceği görüşünü savunmaktadır. Gerçekte burjuvazinin kendi öncülüğü ve sözcülüğü yerine yine Batı öncülüğünde bir değişimi savunmaktadır. Doğu'nun konumunda ve rolünde bir değişiklik yoktur. Batı tarihsel olarak bu devrime öncülük ve sözcülük yapamamıştır. 1980/90'lı yıllarda Batı sosyalizmden bütünüyle vazgeçmiştir. Doğu'da da Osmanlı sonrası Doğunun koruyuculuğu ve savunuculuğunu, öncülük ve sözcülüğünü yapacak bir güç ortaya çıkmamıştır. Çin günümüzde neredeyse dünyada tek sosyalizm örneğidir ama kapitalizm ve sosyalizm yan-yanı iki düzen olarak varlığını sürdürmektedir. Çin dev nüfusu ve kıta ölçeğinde büyüklüğüne rağmen dünya siyasetinde etkili değildir. Tek amacı kendi kendini savunmak ve korumaktır. Tarih boyunca da dünya egemenlik ilişkilerini yöneten ve biçimleyen, denetleyen bir güç olmamıştır. Adına ne dersek diyelim bu tarihsel devrimin öncülüğü ve sözcülüğünü Türkiye ve Anadolu Türklüğü yapacak deneyime ve birikime sahiptir.

Bugün içinde bulunduğumuz durumu yalnızca bir kriz ya da geçiş dönemi olarak tanımlamak yeterli değildir. Daha derinde, "eski dünya" ile "yeni dünya" arasında henüz tamamlanmamış bir kopuş süreci yaşanmaktadır. Bu kopuş, çoğu zaman küreselleşme söylemiyle ifade edilse de, gerçekte daha radikal bir yönelim taşır ABD dünya uygarlık tarihinden koparak, kendisini onun üzerinde ve dışında kendini konumlandırma

çabasıdadır. Bu yeni dünya tasavvuru, kendisini karşısında eşdeğer bir güç görmeyen, bu nedenle de kendi sınırlarını tanımayan bir yapı sergiler. Ancak bu durum, Doğu-Batı çatışmasının ya da uygarlık tarihinin ortadan kalktığı anlamına gelmez. Tam tersine, tarih bütün ağırlığıyla sürmektedir. Doğu toplumlarının verili düzenle bağının zayıfladığı, ancak bu bağın tamamen kopmadığı bu dönem çözümün olgunlaşmasının da bir işaretidir. Önemli olan verili düzenin ve krizlerin verdiği imkanları doğru olarak değerlendirebilmektir.

Günümüzde Kemal Tahir'in görüşleri Baykan Sezer ile birlikte bir düşünce hattı olarak süreklilik kazanmıştır. Doğu-Batı çatışması geçici bir dönem meselesi değildir, tarihsel bir mesele ve sürekliliktir. Bugünkü ABD üstünlüğü bizi yanılmamalıdır. Bu üstünlük mutlak değildir. Tarih içinde dünya egemenlik ilişkilerinde taraflar arasındaki çatışma içinde, üstünlük el değiştirmiş, güç dengesi bozulmuş ve yeni çözümler ortaya çıkmıştır. Doğu-Batı çatışması bugün de tarihin temel çelişki ve çatışması olarak varlığını sürdürmektedir. Tarafların konumlarında ve rolünde temelde değişiklik söz konusu değildir. Tarihte Doğu-Batı çatışmasının ve taraflar arasında dengenin dünya egemenlik ilişkilerinin düğümlendiği Yakın Doğu'da ortaya çıkması rastlantı değildir. Özellikle Osmanlı İmparatorluğu deneyimi, günümüzde de bu tartışmanın merkezindedir. Osmanlı, Doğu'nun kendi sözünü kurabildiği ve kendi savunucu ve koruyucusunu ortaya çıkarabildiği son büyük tarihsel örnektir. Bu deneyim bir dünya savaşı pahasına sona ermiştir. Ama etkisi sona ermemiştir. Bugün dünya egemenlik ilişkilerinin düğümlendiği ve denetlendiği Osmanlı tarihi--coğrafyasında hâlâ hissedilen şey, yalnızca bir geçmiş değil bir yarım kalmışlık duygusudur. Bu nedenle Osmanlılık toplum yaşamında ve hafızasında varlığını sürdürmektedir. Osmanlı, Doğu'nun tarihsel olarak kendi sözünü kurabildiği bir örnek olarak değerlendirilmelidir. Bu deneyim sona ermiş olsa da, onun oluşturduğu tarihsel birikim ortadan kalkmamıştır. Bu birikim, bugün hâlâ bir referans noktası olarak varlığını sürdürmektedir.

Bugün en dikkat çekici sorunlardan biri şudur: Doğu-Batı çatışması sürmesine rağmen, Doğu toplumları bu çatışma içinde kendilerini temsil edecek güçlü bir öncülük, sözcülük ve yön ortaya koyamamışlardır. Osmanlı İmparatorluğu'nun tasfiyesinden bu yana, Doğu toplumları ve coğrafya büyük ölçüde savunmasız kalmıştır. Çatışma vardır, taraflar vardır, ancak çatışmayı kendi lehine anlamlandıracak bir perspektif ve siyaset eksiktir. Kemal Tahir'in bugün hâlâ önemini korumasının ve güncelliğinin temel nedeni de burada yatar. Kemal Tahir, Doğu-Batı çatışmasını cepheler arası mutlak bir gerilim olarak değil, Batı saldırganlığına ve yayılmacılığına karşı Doğu'nun koruyuculuğu ve savunuculuğu, bu coğrafyanın kendi sözünü kurma meselesi olarak ele almıştır. Bugün karşı karşıya olduğumuz askıda düzen içinde, bu yaklaşım yalnızca bir geçmiş tartışması değil, aynı zamanda güncel bir ihtiyaçtır. Kemal Tahir'in günümüzde önemi, belirli sonuçlara ulaşmış olmasının ötesinde, bu sorunu erken fark etmiş ve bu doğrultuda bir düşünme yöntemi geliştirmiş olmasındadır. Türkiye günümüzde Doğu-Batı çatışması ve görüşünün merkezidir ama siyasi olarak bir seçenek haline gelmemiştir. Günümüzde artık tarih zorunlu olarak bu seçeneği önümüze koymaktadır. Ya toplum olarak varlığımızı/kimliğimizi kaybedeceğiz, ya da gereğini üstlenecek bir siyasete dönüşecektir.

Bugün Doğu-Batı çatışması daha da belirgin hale gelmiştir. Ancak bu çatışma içinde Doğu'nun güçlü bir temsilinin ortaya çıkamaması dikkat çekicidir. Kemal Tahir bu sorunu görmüştür. Türkiye'nin kendi sözünü kurması gerektiğini söylemiştir. Anadolu'nun Türkleşmesi ve bunun siyasi ifadesi olan Osmanlılık Türk ve dünya tarihindeki en büyük devrimlerden biridir. İstanbul'un fethinin de Türk ve dünya tarihi açısından en büyük devrimlerden biri olduğunu söylemek mümkündür. Buna karşılık Fransız Devrimi ve Sovyet Devrimi gibi Batı merkezli büyük dönüşümler, kendi sürekliliğini koruyamamıştır. Bu durum açık bir gerçeği ortaya koyar: Batı evrenselliği sınırına ulaşmıştır. Ama bu sınır aşılmamıştır. Bugün Doğu-Batı çatışması sürmektedir. Ama bu çatışmada Doğu'nun sesi zayıftır.

Osmanlı'nın tasfiyesinden bu yana, bu coğrafya kendi sözünü kurmakta ve savunucusunu ortaya çıkarmakta zorlanmaktadır. Çatışma vardır. Ama yön yoktur. Günümüzde Doğu-Batı çatışmasında Doğu toplumlarının güçlü bir temsil ve yön geliştirememesi temel bir sorun olarak öne çıkmaktadır. Bu durum, yalnızca siyasal bir zayıflık değil, aynı zamanda düşünsel bir eksikliklerdir.

Bugün Kemal Tahir'i yeniden düşünmek, yalnızca bir yazarı anmak değil, bir düşünce sorumluluğunu üstlenmek anlamına gelir. Çünkü onun açtığı hat, tamamlanmış, donmuş bir sistem değil, sürdürülmesi gereken bir arayıştır. Baykan Sezer ile devam eden bu düşünce çizgisi de bir devamlılık/süreklilik meselesidir. Bu çizgi, Türkiye'nin ve içinde bulunduğu coğrafyanın dünya tarihi içindeki yerini kendi kavramlarıyla anlama çabasını temsil eder. Bugün karşı karşıya olduğumuz dünya, ne eski düzenin açıklamalarıyla kavranabilmektedir ne de yeni bir düzenin ilkeleriyle anlamlandırılabilmiştir. Askıda düzen dediğimiz bu durum, aynı zamanda düşünce alanında da bir boşluk yaratmaktadır. Bu boşluk, hazır kavramlarla değil, yeni sorularla ve açıklamalarla doldurulabilir. Bu çaba içinde yer almak, bir tercih değil, bir sorumluluktur. Çünkü bugün Doğu-Batı çatışması sürmekte, ancak bu çatışma içinde söz söyleme imkânı zayıflamaktadır. Tam da bu nedenle, bu coğrafyanın kendi tarihinden ve deneyiminden hareketle yeniden konuşması gerekmektedir. Bu, geçmişe bağlılık ve özlem değil, bugüne müdahale etme iradesidir.

Kemal Tahir, müzeli bir figür değil, hâlâ konuşan, hâlâ tartışmaya açık bir düşünce kaynağıdır. Bugün onu anmanın anlamı da burada ortaya çıkar. Kemal Tahir'i yalnızca saygıyla hatırlamak değil, onu günümüz Türkiye'sinin ve dünyanın sorunları karşısında yeniden düşünmek gerekir. Esas ayırım da tam bu noktada başlar. Günümüzde Kemal Tahir'i sadece anmak yetmez. Onun görüşlerini her koşulda yeni sorunlar önünde sınamak ve yeniden üretmek gerekir. Aksi halde Kemal Tahir geçmişte müze malzemesi olarak kalır. Bugün mesele şudur: Kemal Tahir'i bir anı olarak mı koruyacağız, yoksa bir düşünce yöntemi/ dünya görüşü olarak mı sürdüreceğiz? Bu bir tercih değil – bir sorumluluktur. Askıda düzen/kriz içinde tarafsız kalmak mümkün değildir. Ya düşünce üretilecektir ya da sürüklenilecektir. Bu nedenle Kemal Tahir'i yeniden düşünmek ve bugünün dünyasında yeniden kurmak gerekir. Ancak o zaman Kemal Tahir gerçekten güncel olur. Günümüzde dünyanın geldiği yeni koşullarda mesele artık sadece Doğu-Batı çatışmasını savunmak değildir. Doğu-Batı çatışmasını aşmaktır. Kemal Tahir'in yerliliği ve aynı zamanda Osmanlı/Türk devrimcisi olmasından da anlaşılması gereken budur. Kemal Tahir'in günümüz sorunlarının çözümü içinde yeniden üretme sorumluluğunu yerine getirsek. Kemal Tahir bugünün dünyasında hâlâ konuşan bir düşünce hattı olacaktır.

Verili Düzenin marjinalleşmesi ve askıda düzen Doğu-Batı çatışmasını ortadan kaldırmamış, aksine daha görünür hale getirmiştir. Ancak bu kez sorun, sadece çatışmanın varlığı değil, bu çatışma içinde söz söyleyebilecek bir konumun ve sözün zayıflamış olmasıdır. Kemal Tahir'i bugün önemli kılan şey, bu sorunu erken fark etmiş olmasıdır. Kemal Tahir'in romancılığı ve kendisini öncelikle bir romancı olarak tanıtmayı da bu açıdan da önemlidir. Görüşleri en geniş ve farklı toplum kesimleri arasında yankılanmıştır. Onu anlamak, yalnızca geçmişini anlamak değil, bugünün belirsizliği içinde yönümüzü hatırlamak anlamına gelir. Askıda düzen içinde yön arayan bir dünyada, onun açtığı düşünce hattı hâlâ bir imkân sunmaktadır.

Etik Kurul Raporu: Bu çalışma için etik kurul raporu gerekliliği bulunmamaktadır.

Katkı oranı beyanı: %100

Çatışma beyanı: Makalede, herhangi bir kurum, kuruluş ve kişi ile mali çıkar çatışması yoktur ve yazarlar arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.